

2.8. Азовське море

Азовське море (Міотійське озеро, стародавня назва – Сурозьке море) входить до басейну Атлантичного океану. З Чорним морем сполучається Керченською протокою.

Площа моря 40 тис. км², середня глибина – 8,5 м, найбільша – 13,5 м, об'єм води – 3,9 тис. км³. Береги переважно низькі, складені піщано-ракушняковими відкладами; на півдні береги круті. На сході від Керченської протоки вздовж 100 км берег Азовського моря утворює низинну дельту річки Кубань.

Узбережжя порізане багаточисельними затоками, найбільші з них – це Таганрозька, Арабатська, Бердянська, Темрюкська, Обиточна.

Для узбережжя є характерними намівні коси: Крива, Білосарайська, Бердянська, Обиточна, Арабатська.

До Азовського моря впадають річки Дон, Кубань, Міус, Кальміус. Деякі з них утворюють широкі лимани: Сійський, Углюкський, Міуський.

Рельєф дна Азовського моря майже рівний, має незначний нахил у центральній частині. Дно покрите піском, ракушняком, мулом.

У південно-східній частині моря зустрічаються грязеві вулкани.

Гідрологічний режим Азовського моря визначається його ізольованістю, мілководдям, значним притоком річкових вод, водообміном з більш солоним Чорним морем і напрямком пануючих вітрів.

В Азовському морі спостерігається загальна кругова течія проти годинникової стрілки.

Мілководдя і невеликі розміри обумовлюють швидке нагрівання води, а також охолодження її, перемішування на всій глибині. Азовське море характеризується значною залежністю від зовнішнього середовища.

Середньорічна температура води +11 – +12°C, влітку вода нагрівається до +25 – +28°C у відкритому морі і до +30 – +31°C біля берегів. Взимку температура води дорівнює 0°C.

Солоність води у відкритій частині моря біля 11%, а в період, коли віють південні вітри, – 13-14%. За солоністю вода Азовського моря займає проміжне положення між прісними та солоними водами.

Замерзає море тільки біля берегів з грудня до березня. Іноді в дуже морозні зими замерзає на всій площі.

Прозорість води через її перемішування по всій товщі дуже погана.

Тваринний світ Азовського моря нараховує біля 350 видів.

З рибних ресурсів найбільше значення мають судак, лящ, тюлька, камса, оселедці, таранька, осетер, бички, камбала, калкан.

Птахи: мартини, чайки, качки.

Азовське море відіграє важливу транспортну роль; українські порти: Маріуполь, Бердянськ, Генічеськ.

Особлива рекреаційна роль Азовського моря (всього узбережжя).

Азовське море – найміліше в світі. Ріки Дон і Кубань за кожні 8 років обновлюють його води повністю. Під час весняних паводків площа нерестилиць у півтора раза перевершувала площу самого моря. Це найменш солоне море.

Азовське море – це найпродуктивніше море світу. Тут з гектара водної поверхні виловлюють до 80 кг риби, це в 6 разів більше, ніж у Каспійському, і в 25 разів більше, ніж у Чорному морі. В минулі роки місцеве населення засолювало значні обсяги осетрової ікри. Але сьогодні екологічна ситуація Азовського моря, коли був збудований Цимлянський гідровузол на Дону і введена в дію Невинномиська зрошувальна система на Кубані, загрожує катастрофою; порушена екологічна рівновага, що формувалася два мільйони років. Щорічно Азовське море недодержує третину річкової води, різко знизилась рибні ресурси, велика кількість ікри викидається на берег і пересихає в мулі.

Оскільки обмілили ріки, які живлять Азовське море, то пішла в наступ солоня вода з Чорного моря. Разом із солоною водою з'явилися медузи, яких тут не було. Медузи в таких умовах інтенсивно розмножуються і досягають особливо значних розмірів. Довершують справу і ріки, які впадають у море; вони несуть промислові скиди, бруд, токсини. Забруднюють море скиди Маріупольського металургійного та коксохімічного комбінатів. Ще у 1976 році була прийнята урядова постанова, в якій передбачалось до 1985 року повністю припинити скид у море неочищених господарсько-побутових та промислових вод, але вона не виконана донині, хоча вже 2002 рік. Ще за свого життя Нобелівський лауреат, всесвітньо визнаний письменник Михайло Шолохов на XXIII з'їзді КПРС порушив питання про те, що гине "тихий" Дон. Щорічно промислові підприємства скидають у нього понад 7 млн. м³ стічних вод, які ріка несе в Азовське море. Сьогодні екологічна ситуація Азовського моря вимагає поліпшення.

Азовське море – водоймище унікальне в багатьох відношеннях. Воно останнє в ланцюгу морів, пов'язаних з Атлантичним океаном і опоясуючих південні береги Європи. Одна із характерних його особливостей – це мілководдя. Ще в стародавній Греції Азовське море називали озером Міотідою, з'єднаним з Понтом (Чорним морем). Азовське море мутне, з низькими топкими берегами його заток і лиманів. Є думка і нині вважати Азовське море затокою Чорного моря. Розміри його в 1,5 раза менші Аральського, у 2,4 рази – Білого, у 10 – Каспійського і в 11 разів – Чорного.

Глибина Азовського моря не перевищує 13,5 м, а середня (без Таганрозької затоки) становить 8,5 м. Тоді як максимальна глибина Аральського моря становить 68 м, Каспійського – 100 м, а Чорного – 2245 м. (Між іншим, у дельті Дону зустрічаються ями глибиною до 25 м).

Островів в Азовському морі мало: Бірючий, дрібні – Піщаний, штучний – Черепаха і дуже дрібні острови поблизу узбережжя. Зате є ціла серія кіс по всьому периметру моря. Ці утворення мають мало аналогів у всьому світі.

У Керченській протоці, розділяючи води Азовського і Чорного морів, лежить острів Тузла – це закінчення однойменної коси, яка в 1925 році була прорвана бурею. На схід утворюють ворота Таманської затоки Маркитанська і Рубанова коси. На північ від них, починаючи від мису Ахілеон, у Керченську протоку пролягає коса Чушка.

В Ахтарський лиман розвернули віяло своїх островків коси Ачуєвська й Ахтарська. Бейсугський лиман від моря відділяє коса Ясенська, а Єйський лиман – Глафіровська і Єйська коси. У відкрите море, відділяючи Таганрозьку затоку, спрямовується коса Довга, парною з нею формою розміщена коса Камишовата. В південно-східній частині моря знаходяться миси Чумбурський, Сазальник, Очаківська коса.

Біля західного узбережжя, наливши понад 300 млн. м³ ракушняка і піску, море створило Арабатську стрілку довжиною 112 км.

На північному березі знаходяться шість дрібних кіс: найменша – Беглицька, Крива (довжиною 10 км), Білосарайська, Бердянська, Обиточна, Федотова, довжиною відповідно 14, 23, 30 і 50 км.

Геологічно всі коси є дуже молодими утвореннями, складеними з морського алювію і частково виносу піску рік і балок, матеріалів амбразії берегів.

Рельєф кіс – рівнина з закономірним чергуванням незначних підвищень. Між ними зустрічаються мілководні солоні лагуни, що називаються в Приазов'ї бакаї. Зустрічаються на косах прісноводні озера і болотисті впадини.

Своєрідна флора азовських кіс. Тут поєднується рослинність приморських пісків, озер, лиманів, солончакових луків і вологих солончаків, літоральних боліт, різнотрав'я цілих ділянок.

Тваринний світ цієї місцевості багатий. Він представлений всіма класами наземних хребетних; надзвичайно багата орнітофауна. У травні-липні місця, придатні до гніздування, покриваються майже суцільним килимом гнізд куликів, крячок. Тут можна зустріти степову дрофу, залітає чорний лелека, представниця тундри – казарка, гірський гриф.

Північно-західна частина Приазов'я належить до групи А водно-болотних угідь і відповідно до Рамсарської конвенції має міжнародне значення як місце гніздування біляводних птахів. Зуйки ловлять свій корм, доганяючи прибіїв.

У цьому регіоні зосереджені крупні промислові підприємства, інтенсивно ведеться сільське господарство, зростає рівень рекреаційного використання узбережжя.